

GELENEKTEN GELECEĞE BİR KÖPRÜ: TOKAT OLGUNLAŞMA ENSTİTÜSÜ*

A BRIDGE FROM TRADITION TO THE FUTURE: TOKAT INSTITUTE OF MATURATION

Arş. Gör. Dr. Emel ŞENER BOY*
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
emel.sener@gop.edu.tr

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıla kadar kızlara eğitim veren kurumsal bir yapı görülmemektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kızlara eğitim veren okulların açıldığını görmekteyiz. Bu çerçevede 19.yüzyılın ortalarında Kız Rüştîye Mektepleri ve Kız Sanayi Mekteplerinin açılması kız eğitiminin kurumsallaşması ve olgunlaşması bakımından önemli bir adımdır. II. Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı siyasi hayatında meydana gelen değişim toplumsal hayatı da etkilemiş, kadın aile yapısının modernleşmesinde merkez olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde kızların daha nitelikli eğitim alması için hem sanayi mekteplerinin müfredatında değişiklikler yapılmış, hem de Kız Sanat okulları kurulmuştur. Bu okullarda, sağlıklı bir planlama yapılmadığından tam bir başarı sağlanamasa da Cumhuriyet Dönemi'ne kadar varlıklarını sürdürmüşler ve yerlerini Kız Enstitülerine bırakmışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sayıları giderek artan kız enstitüleri çok sayıda mezun vermiştir. Bu mezunların iş hayatına girmelerine zemin hazırlamak için 1945 yılından itibaren Olgunlaşma Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Kültürel belleğin

* Uluslararası Türk Dünyasında Alp Kadın Sempozyumu'nda (Çevrimiçi 8-10 Mart 2022/Ankara) bildiri olarak sunulmuştur.

* ORCID: orcid.org/0000-0003-2051-3359

el sanatları üzerinden eğitim ve üretim yoluyla aktarımının sağlanmaya çalışıldığı bu kurumlar, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatları başta olmak üzere, giyim ve çeşitli el sanatları alanında eserler üreterek ve bunların gelecek kuşaklara aktarımını sağlayarak, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görmektedirler. Bu esas üzerine 10/03/2017 yılında kurulan Tokat Olgunlaşma Enstitüsü geleneği sürdürmenin yanında, bünyesinde bulundurduğu 35 kadın çalışanıyla kadın eğitiminde ve onların iş hayatına katılmalarında önemli bir görev ifa etmektedir. Enstitüde çalışmalar yapılırken öncelikle bir tema belirlenip, bu çerçevede kurumun kendi personeli ve akademik danışmanlar tarafından arşiv araştırması ve saha çalışması yapılarak üretilen esere esas teşkil edecek bilgi ve belgeye ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu arşiv çalışmasının yanında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Bölge Müdürlüğü gibi kurumlarla iş birliği yapılarak envanterlerinde bulunan eserler incelenmekte ve üretim aşaması öncesinde ürünlerin orijinaleri bulunarak, bunlar üzerinden replikaları hazırlanmaktadır. Olgunlaşma Enstitüleri'nde malzeme seçimi ve yapım tekniği bakımından geleneksele bağlı kalınarak günümüz teknolojisini de en iyi şekilde kullanarak ürünler hazırlanmaktadır. Aynı zamanda enstitü bünyesinde yapılan arşivleme ile el sanatlarıyla ilgili gelecek kuşaklara bilimsel bir veri sunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel, Olgunlaşma, El Sanatları, Kız Enstitüleri, Tokat.

Abstract

It is seen that schools providing education for females in the Ottoman Empire were opened in the second half of the 19th century. In this regard, opening Girls' Secondary Schools and Girls' Industrial Schools in the middle of the 19th century was an important step in institutionalizing female education. The change that took place in Ottoman political life after the Second Constitutional Monarchy also affected social life, and females were accepted as the centre of the modernization of the family structure. The required changes were made in the curriculum of industrial schools, and Art Schools for Females were established in order for the females to receive more qualified education. Although complete success could not be achieved in these schools due to the lack of proper planning, they continued to exist until the Republican Period and were replaced by Institutes for Females. Since the Republic's first years, Institutes for Females, whose number has been increasing, have produced many graduates. In order to prepare the ground for graduates to participate in business life, Maturation Institutes have been

established since 1945. These institutions, in which cultural memory is tried to be transferred through education and production through handicrafts, act as a bridge between the past and the future by producing works in the field of clothing and various handicrafts, especially traditional handicrafts that are on the verge of disappearing and ensuring their transfer to future generations. Established on this basis on 10/03/2017, Tokat Maturation Institute carries out an important task in female education and their participation in business life through its 35 female employees, as well as maintaining the tradition. The studies at the institute are categorised in order as theme determining, archival research and field work, accessing and putting into practice the information and the documents in the workshops. Joint projects are also prepared in cooperation with various institutions, such as the General Directorate of Cultural Heritage and Museums and the Regional Directorate of Foundations. The works in the inventories of the institutions are examined and their replicas are prepared. At the Maturation Institutes, products are prepared by adhering to tradition and using today's technology in the best way. At the same time, it is aimed to present scientific data about handicrafts to future generations through the archiving done within the institute.

Keywords: Traditional, Maturation, Handicrafts, Girls' Institutes, Tokat.

Giriş

Türklerde sosyal hayatın temelini oluşturan aile, kültürel yapı içerisinde büyük bir öneme sahiptir (Yılmaz, 2004: 112). Aile, toplumun çekirdeğini oluşturmasının yanında, kültürün kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamaktadır (Öğüt Eker, 2001: 131). Tarihsel süreç içerisinde güçlü bir aile yapısına sahip olamayan toplumlar yok olmaya yüz tutmuştur. Türklerde aile yapısı devletin ve ordunun temeli olarak görülmüş, Türk milletine ilham ve güç vermiştir (Öğüt Eker, 2001: 134). Eski Türklerde aile içerisinde erkek ve kadının eşit haklara sahip olduğu bilinmektedir. Kültigin Abidesi'nde, Tanrı'nın Türk milleti yok olmasın diye yarattığı kişiler arasında İkinci Göktürk Devleti'nde kağanın eşi İl-bilge Hatun'un adının da geçmesi, kadının siyasi konumunu ve toplumda kadına verilen değer yüksek olduğunu göstermektedir (Acar, 2019: 396). Ayrıca Bilge Kağan kitabesinde geçen "Tanrı Türk milleti yok olmasın diye babam İl-teriş Kağan ile annem İl-

bilge Hatun'u yükseltti" şeklindeki ifade kadının siyasi ve toplumsal statüsünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Turan, 2019: 311). Türk toplumunda kadınlar da erkekler gibi yetiştirilmiş olup, erkekler ile birlikte savaşa katılmışlardır (Kafesoğlu, 2021: 221).

Türklerde kadının toplumdaki yeri ve sahip olduğu haklar İslamiyet'ten sonra önemli değişikliğe uğramadan devam etmiştir (Tümer Erdem ve Yiğit, 2010: 16). İslamiyet'i kabul eden ilk büyük Türk devleti olan Karahanlılar Dönemi'nde hükümdar eşleri "Terken" unvanı alarak devlet yönetiminde söz hakkına sahip olmuşlardır. Ayrıca kendilerine ait bir yurtluk (ikta) vilayetleri, idareye memur divan teşkilatı, ordusu ve hazineye ait gelirleri bulunmaktaydı (Tümer Erdem ve Yiğit, 2010: 17; Terzi, 2012: 19).

Selçuklu Dönemi'nde kadınlar, yönetimde söz sahibi olmalarının yanında kültürel ve sanatsal faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hükümdarın devletin başında olmadığı zamanlarda, yerlerine eşleri vekâleten bu görevi sürdürmüşlerdir (Kuşçu, 2016: 173). Selçuklu devletinde kadına devlet işlerinde rol verilecek kadar itibar edilmesi, İslâm dünyasına Türkler tarafından getirilmiş olan yeniliklerdendir (Kafesoğlu, 2021: 346). Selçuklu Dönemi'nde sosyal faaliyetler açısından en önemli teşkilatlardan biri olan Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı)'un adı ilk kez Aşık Paşazâde tarafından yazılan Tevarih-i Âli Osmân (Aşıkpaşazâde) adlı eserde geçmektedir. Bu eserde, 13.yüzyılda Anadolu'da dört müesseseden bahsedilir. Bunlar; Gaziyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bacıyân-ı Rum'dur (Bayram, 2002, s. 365; Çubukçu, 2015: 218). Bacıyân-ı Rum teşkilatının liderliğini, Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı (Kadın Ana, Hatun Ana) yapmıştır (Bayram, 2002: 367). Fatma Bacı, Velayetnâme'de keşif ve keramet sahibesi, bilgili bir mürşide olarak tanımlanır (Kardaş, 2018: 21). Bacıyân-ı Rum, El Sanatları (örgücülük, dokumacılık), Misafir Ağırılama, Askerî-Siyasî Faaliyetler, Tasavvufî Faaliyetler, Türkleştirme ve İslamlaştırma Faaliyetleri olmak üzere beş faaliyet üzerine çalışmalar yapmıştır (Tümer Erdem ve Yiğit, 2010: 36-44).

Osmanlı Dönemi'nden günümüze Türk kadınının sosyal statüsünde meydana gelen değişimler ve gelişmeler, Tanzimat'tan

önceki dönem, Tanzimat, Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi olarak alt başlıklara ayrılabilir. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında kadının sosyal statüsü eski Türk toplumuna benzer şekildedir. Köyde yaşayan kadınlar eşi ile birlikte tarlada çalışmış, dokuma, örgü gibi el sanatları alanında üretim yaparak ev ekonomisine katkı sağlamışlardır (Yalçın, 2019: 6). Ancak şehirde yaşayan kadın toplumdan uzak kalarak evin içinde yaşamıştır. Kadının giyim-kuşamından dışarı çıkabileceği günlere kadar fermanlar dâhilinde hareket edilmesi istenmiştir (Yalçın, 2019: 7). Bu dönemde kadınların eğitimi için yalnızca sıbyan mektepleri vardı. Bu mektepler beş-altı yaşındaki kız-erkek çocukları için açılmış olan ilköğretim müesseseleridir (Ergin, 1977: 82).

Tanzimat'ın ilânı ile birlikte Türk kadınının toplumdaki yeri sorgulanmış, eğitim ve kadın haklarının üzerinde durulmuştur (Genç ve Döner, 2021: 817). Dönemin aydınlarından Ahmet Mithat Efendi kadın erkek eşitliğini savunmuş, kadınların her türlü mesleği yapabileceklerini ifade etmiştir (Mardin, 1991: 34). Tanzimat Dönemi'nde eğitime dair birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Bunlardan biri olan Maarif Umumiye Nizamnamesi'nin amaçları arasında, eğitimi zorunlu kılmak, eğitim öğretime dair yöntemleri düzenlemek, ülke genelinde sıbyan, rüştiye, idadi ve sultani okulları, İstanbul'da ise darülfünun, darülmuallimin, darülmuallimat ve kız rüştiyelerini açmak yer almaktadır (Yanar, 1996: 24-25). İlköğretimden sonra rüştiyelere devam etmek isteyen kız çocukları için 1859'da Cevri Kalfa İnas Rüştiyesi açılmış ve Rüştiyelerdeki kadın öğretmen açığı 1870'te darülmuallimatların kurulması ile çözülmeye çalışılmıştır (Çelik, 2018: 65). Ayrıca kız çocukları, Sanayi Mektepleri ile de eğitime dâhil edilmiştir (Kurt, 2020: 75). İstanbul ve Kastamonu Sanayi mekteplerinde eğitim beş yıl ile sınırlı tutulmuş olup, kızlar için dikiş, nakış, el sanatları, çocuk bakımı gibi dersler verilmiştir (Kurt, 2020: 34). II. Abdülhamid tarafından yerli üretime sağladıkları katkılardan dolayı, kız sanayi mektebi öğrencileri ile öğretmenlerine, "Şefkat Nişanı" verilmiştir (Kır Şimşek, 2019: 31).

II. Meşrutiyet Dönemi kadının sesinin duyulmaya başlandığı, aydın bir kadın topluluğunun oluşturulmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur (İnan, 1982: 96). Bu dönemde okulların kalitesinin düşük olması eleştirilmiştir. Meşrutiyet aydınları kadının eğitimini savunmuş ve eğitimin hangi düzeye kadar verilmesi hususunda tartışmışlardır. Bu tartışmaların neticesinde devletin de desteği ile kadınlara yükseköğrenimin yanı sıra birçok alanda eğitim imkânı sağlanmıştır (Kurnaz, 1996: 77). II. Meşrutiyet Dönemi'nde "Kadın", "Mehasin", "Kadınlar Dünyası" gibi kadın dergileri yayın hayatına başlamış ve bu dergilerde yönetici olarak kadınlar görev almışlardır. Bu durum kadınların iş hayatına atıldığını ve kamusal alanda kadının benimsendiğini gösteren önemli bir gelişme olarak görülmektedir (Dulum, 2006: 20).

Milli Mücadele Dönemi'nde, erkeklerin cephede olmasından dolayı birçok alanda boş kalan kadrolara kadınlar yerleştirilmiş, bu durum kadının çalışma hayatında yer bulmasına olanak sağlamıştır (Yalçın, 2019: 9). Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrası kadınlar düzenlenen mitingler ile işgallere tepkisini göstermiş, orduya mermi, kıyafet imal etme ve cepheye taşıma vazifesinde bulunmuşlardır (Tümer Erdem ve Yiğit, 2010: 159). Aynı zamanda, basın, dernek, cemiyet, cephe gibi yerlerde de görev alarak Türk milletinin var olma sürecinde önemli katkılar sağlamışlardır (Kurnaz, 1996: 257).

Milli Mücadele sonrasında Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Atatürk İlke ve İnkılapları çerçevesinde birçok değişim yaşanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde hazırlanan yasalarla eğitim başta olmak üzere kadına kamusal alanda daha çok yer açacak birçok hak verilmiştir (Tümer Erdem ve Yiğit, 2010: 160). 1924 yılında çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadınlar da erkekler gibi öğrenme hakkına sahip olmuştur (Doğramacı, 1985: 113). Bu yasa ile kadınlar en yüksek eğitim-öğretim kademesine kadar öğrenim görme imkânı kazanmış ve ders içerikleri milli ve laik esaslar çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir (Arı, 2002: 191). 1926 yılında çıkan Türk Medenî Kanunu ile kadının toplumdaki statüsü yükseltilmiştir (Koçer, 1972: 109). 1927 yılında meslek ve sanat okullarının idaresi Maarif Vekâleti'ne verilmiş, 1933 yılında Mesleki ve Teknik

Öğretim Genel Müdürlüğü (Kır Şimşek, 2019: 38) ve 1927 yılında eğitim süresi beş yıl olmak üzere ilk kız enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitüde ilk üç yıl genel kültür, son iki yıl ise nakış ve beyaz iş, ev idaresi, biçki-dikiş, moda ihtisası gibi dersler verilmiştir (Sezer Arıç, 2011: 7). Ziya Gökalp, kız enstitülerini, batı medeniyeti ve milli kimliği bir araya getirerek toplumsal bir zemin oluşturma girişimi olarak görmektedir (Akşit, 2005: 143). Bu okulların açılmasındaki temel gaye, bilinçli bir anne ve kültürlü bir ev kadını yetiştirmek, nitelikli işe ve mesleğe sahip olmalarını sağlamak, ekonomik anlamda güçlenmelerine destek olmaktır (Sezer Arıç, 2011: 7; İleri, 2019: 206). 1934 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın önerisi doğrultusunda bir ekip tarafından "Mesleki Tedrisatın İnkışaf Planı" hazırlanmış ve bu plan ile eğitim ve üretim birleştirilerek tek bir kurum haline getirilmiştir (Aydın ve Özdemir, 2019: 128). 1935 yılında kız sanat okullarına öğrenci yetiştirmek amacıyla Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu açılmış ve burada meslek derslerinin yanı sıra yöneticilik, eğitim sosyolojisi ve psikolojisi, yabancı dil ve matematik gibi dersler verilmiştir (Kır Şimşek, 2019: 42). Kız Enstitülerinden mezun olan öğrencilerin en önemli sorunu istihdam alanı bulamamaları olmuştur. Bu sorunu çözmek ve kadınların meslek sahibi olabilmeleri için ilki 1945 yılında olmak üzere Kız Olgunlaşma Enstitüleri açılmıştır (Akbulut, 2010: 46). Olgunlaşma Enstitüleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulan Kız Sanayi Mektepleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan Kız Enstitüleri ile aynı çizgide yer alan eğitim kurumudur (Gürçayır, 2013: 113). Bu enstitülerde Türk giyim kültürü ve geleneksel el sanatları çerçevesinde üretim yapılmıştır (Kır Şimşek, 2019: 61). Olgunlaşma Enstitüsünün kurulmasında büyük emeği olan kurucu müdür Refia Övüç enstitünün amacını "Türk zevki ve Türk nakışının tek parça kıyafete yansıtılması" şeklinde ifade etmektedir (Gürçayır, 2013: 136). Enstitü ile ilgili ilk yönetmelik 23 Kasım 1962 yılında yayımlanmış olup, bu yönetmelikte kurumun açılış amacının kız enstitülerinden mezun öğrencilerin bilgi, görgü ve zevklerini arttırmak, meslekleri ile hayatlarını kazanabilecek şekilde yetişmelerini sağlamak olarak tanımlanmaktadır (Kır Şimşek, 2019: 54). 1996 yönetmeliğinde

ise geleneksel Türk giyim ve el sanatları alanında araştırma, özelliklerini bozmadan geliştirme, değerlendirme, üretim ve arşivleme çalışmalarını yapmayı amaçlayan bir kurum olarak öne çıkarılmıştır (Akın, 2011: 48). Geleneksel Türk motiflerini, modern kadın kıyafetlerinde kullanarak geçmişe ait değerler yaşatılmaya çalışılmıştır (Sezer Arıç, 2011: 14; Kır Şimşek, 2019: 68).

Tokat Olgunlaşma Enstitüsü

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Tokat Olgunlaşma Enstitüsü, 10 Mart 2017 tarihinde kurulmuştur. Kuruluşunda kendisine ait bir binası bulunmadığından, Sulusokak üzerinde bulunan Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü'ne ait binada faaliyetlere başlamıştır. 01 Kasım 2021 tarihinden itibaren mevcut binası olan Soğukpınar Mahallesi, Beyhamam Sokak'ta yer alan tarihi bir konakta çalışmalarına devam etmektedir (Görsel 1).

Görsel 1: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Kurumun temel amacı, yöresel el sanatlarını, geleneksel yöntemler ve teknolojiden de en iyi şekilde yararlanarak çağımız insanlarına bu ürünleri tanıtmak, kaliteli ve sanat değeri yüksek ürünler üreterek geleceğe taşımaktır. Bu kapsamda Grafik ve Araştırma Atölyesi, Geleneksel Dokuma Atölyesi, El Sanatları Atölyesi, El Sanatları/Nakış Atölyesi, Giyim Üretim Teknolojisi Atölyesi, Tahta Baskı Atölyesi, Pûşîde Atölyesi, Görsel Sanatlar

Atölyesi, Kalıp Oyma Atölyesi ve Bakır İşleme Atölyesi olmak üzere bünyesinde 10 atölye bulunmaktadır. Atölyelerde 41'i kadın, 2'si erkek olmak üzere 43 usta öğretici ile 6 kadın öğretmen görev yapmaktadır. Faaliyete geçtiği günden beri çeşitli temalar ve sosyal projeler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca birçok kurum için hediyelik siparişler ve bireylere özel siparişler hazırlanmaktadır. Kurum geleneği yaşatmasının yanı sıra burada çalışan ve çoğunluğun kadınlardan oluştuğu personeline de bir gelir sağlamaktadır. 2020 yılında Döner Sermaye Cirosu 88.727.91 Türk Lirası iken 2021 yılında 330.660.65 Türk lirası ciro elde etmiştir. Bu rakamlar üretim ve yerel pazarlamada kısa sürede ne kadar önemli bir yer edindiğini göstermektedir.

Grafik ve Araştırma Atölyesi, enstitüde çalışmaların başlangıç merkezidir. 1 öğretmen, 8 usta öğretici olmak üzere farklı alanlardan 9 uzman bir arada çalışmaktadır. Burada ilk olarak yapılacak tema/proje belirlenir. Çalışılacak tema için konunun seçiminde, unutulmaya yüz tutmuş el sanatları başta olmak üzere Tokat'ın geleneksel el sanatları hakkında üretim yapılabilecek detaylara önem verilmektedir. Çalışma için gerekli izinler alındıktan sonra, konu kapsamında akademik danışmanlarca arşiv ve yayın taraması yapılarak çalışılacak tema çerçevesinde işlenecek konularla ilgili günümüze kadar yapılan bilimsel çalışmaların tespit edilmesinin yanında arşiv belgelerinde konuya ilişkin kayıtların ortaya konulması amaçlanmaktadır (Görsel 2).

Görsel 2: Grafik ve Araştırma Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Arşiv taramasından sonra Tokat ilinde bulunan müzelerin envanterleri taranarak çalışma yapılacak döneme ait eserler incelenmektedir. Müzeler, geleneğin izlerinin sürülebileceği merkezler olarak önemli katkılar sağlamaktadır. Bunun yanında şehirde bulunan mimari eserler ve kültürel belleğin ve özellikle geleneksel el sanatlarının daha iyi korunduğu kırsal yerleşimler gezilerek saha çalışması gerçekleştirilmektedir (Görsel 3). Bu çalışma çerçevesinde fotoğraf çekimi ve video kaydı ile, dönem ve eser hakkında bilgi verebilecek kişilerle röportaj yapılarak ses kayıtlarının alınması, yapılacak çalışmaya kaynak oluşturmasının yanı sıra kurum için yapılan arşiv çalışmasına da ön hazırlık teşkil etmektedir. Gerekli görüldüğü durumlarda paydaş kurumlarla fikir alışverişi yapılarak görüşler alınmaktadır. Bu verilerin elde edilmesinden sonra atölyede bir değerlendirme yapılarak kullanılacak motiflerin tespiti yapılmaktadır. Tespit işleminden sonra motiflerin teknik çizimleri hazırlanmakta, bilgi ve belgeler diğer atölyelerin kullanımına hazır hale getirilmektedir.

Geleneksel Dokuma Atölyesinde, 3 usta öğretici çalışmaktadır. Bu usta öğretmenlerden ikisi Tokat/Güneri köyünden gelmiş olup Tokat'ta geleneksel dokumanın bir örneği olan Dive (Güneri) Dokumasını bu tezgâhlarda dokumaktadır. Geleneksel el tezgâhlarında aslına uygun olarak dokunan kumaşlar, hem geleneksel giyim-kuşamda, hem de modern kıyafetlerde kullanılmaktadır (Görsel 3).

36

Görsel 3: Geleneksel Dokuma Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

El Sanatları Atölyesi, kendi içerisinde farklı birimlere ayrılmaktadır. Birincisi, el sanatları ürünleri olan deri, ahşap yakma ve çarpana atölyeleridir. Bu atölyelerde 2 öğretmen, 6 usta öğretici görev yapmaktadır (Görsel 4).

Görsel 4: El Sanatları Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

El Sanatları/Nakış Atölyesi'nde, 1 öğretmen, 4 nakış usta öğretici, 1 iğne oyası usta öğretici olmak üzere 6 personel görev yapmaktadır. Orijinal nakış ürünlerin (bohça, seccade vb.) replika çalışmaları bu atölyede yapılmaktadır. İğne oyalı yazmalar da burada uygun teknikler ve motiflerle yeniden hazırlanarak kullanıma sunulmaktadır (Görsel 5).

Görsel 5: El Sanatları/Nakış Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Giyim Üretim Teknolojisi Atölyesi'nde, 7 usta öğretici çalışmaktadır. Geleneksel giyim-kuşamı geçmişten günümüze aktarmasının yanı sıra özgün tasarımlara da imza atılmaktadır (Görsel 6).

Görsel 6: Giyim Üretim Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Tahta Baskı Atölyesi, yazmacılık sanatını geleneksel yöntemler ile yaşatan bir atölyedir. 1 usta öğretici görev yapmakta olup, yazmacılığın yanı sıra bez çanta, sofr a bezi, masa örtüsü, şal, mendil ve daha birçok ürün üzerine bu baskılar uygulanabilmektedir (Görsel 7).

Görsel 7: Tahta Baskı Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Pûşide Atölyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında 2016 yılında imzalanmış olan protokol gereğince, İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü envanterine kayıtlı

bulunan orijinal sanduka pûşîdelerinin restorasyon/konservasyon, yeniden üretim işlemlerini yapmak, pûşîdesi olmayan sandukalara yeni üretimler yapmayı amaçlamaktadır. Bu atölyede 1 öğretmen, 8 usta öğretici görev yapmaktadır (Görsel 8).

Görsel 8: Pûşîde Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Görsel Sanatlar Atölyesi'nde geçmişin izlerinin tablolarla yansıtılmasının yanında, yapılan yorumlamalarla özgün ürünler ortaya çıkmaktadır. Atölyede 3 usta öğretici çalışmaktadır (Görsel 9).

39

Görsel 9: Görsel Sanatlar Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Kalıp Oyma Atölyesi, uzun bir geçmişe sahip olan yazmacılıkta kullanılmış kalıpların replikalarının hazırlandığı ve dönem diğer

atölyelerin talepleri sonucu özgün kalıpların hazırlandığı atölyedir. Tahta baskı atölyesi ile etkileşim içerisinde çalışılması yaratıcı fikirlerin ve özgün ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır Burada 1 usta öğretici çalışmaktadır (Görsel 10).

Görsel 10: Kalıp Oyma Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Bakır İşleme Atölyesi'nde değişik türde geleneksel ürünlerin üretilmesinin yanı sıra farklı malzemelerin bir arada kullanıldığı özgün ürünler de çalışılmaktadır. 1 usta öğretici görev yapmaktadır (Görsel 11).

40

Görsel 11: Bakır İşleme Atölyesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Kurum içerisinde yer alan her atölye kendi içerisindeki ekibi ile motifin orijinalliğine ve kompozisyona sadık kalarak replika

ürünleri hazırlamaktadır. Örnek verecek olursak Giyim Üretim Teknolojisi Atölyesi tarafından hazırlanan kıyafet aslında Henry John Van Lennep tarafından 19.yüzyılda yapılmış olan “Türk Kadını” isimli tablosundaki kadın kıyafetinin replika çalışmasıdır (Lennep, 1862: 36) (Görsel 12).

Görsel 12: Replika Kıyafet Çalışması (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Bu kapsamda hazırlanmış ilk çalışmalardan biri “Tokat Yazmacılığı” hakkındadır. Üç yıllık araştırmaları esnasında Tokat il merkezi, ilçeleri ve köylerini kapsayan arşiv ve saha çalışması yapılmış, yazma hakkında; yapım teknikleri, motifleri-motiflerin hikâyeleri ve boyanmaları ile ilgili bilgiler toplanmıştır. Saha çalışmasında orijinali bulunan yazma varsa, bağış veya satın alma yolu ile enstitüye kazandırılmıştır. Grafik ve Araştırma Atölyesi’nde orijinal yazma üzerinde yer alan motiflerin çizimleri yapılmış olup, kalıp oyma atölyesine gönderilmiştir. Burada motiflerin kalıpları hazırlanarak, tahta baskı atölyesinde replika olarak üretim aşamaları tamamlanmıştır. Bu çalışma ile ilgili 2020 yılında “Yazma ve Yazmacılık Sanatı” isimli bir kitap yayınlanarak bilim dünyasına sunulmuştur.

Enstitü tarafından 2020 yılında başlamış olan “Danışmendli Beyliği’nin Mimari Eserlere Yansıması” adlı ilk temaları halen devam etmektedir. Tema kapsamında, Danışmendli Beyliği’ne

başkentlik yapmış olan Niksar başta olmak üzere Tokat merkezde yer alan eserlerin detaylı bir şekilde incelenmesi, araştırılması ve tanıtılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda kaynak taraması yapıldıktan sonra saha çalışmasına çıkılmış elde edilen veriler atölyelerde çeşitli çalışmalarda kullanılmıştır. Çalışma, Danışmendli Beyliği'nin süsleme özelliklerini kıyafetler üzerinde görmemizi sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, bu çalışmada dönem kıyafetleri yanı sıra modern kıyafetler üzerine motifler işlenerek günümüzde de unutulmaya yüz tutmuş bu motiflerin tanıtılması amaçlanmıştır. Haziran ayında yapılacak defile ve sergi ile temanın tamamlanması planlanmaktadır

Enstitüde sosyal projeler de yapılmaktadır. Hazırlanmış olan projelerle kurumun tanıtılması sağlanmakta ve toplumsal bilincin oluşmasına, duyarlı nesillerin yetişmesine katkı sunulmaktadır. Bu projelerden birisi olan "Kültür Projesi" kapsamında okullar ziyaret edilerek, şehrin tarihi ve kültürü hakkında bilgiler verilmiş, atölyelerden çeşitli çalışmalar sergilenmiş ve öğrencilere de bu çalışmalardan yaptırarak el sanatları ile ilgili bilgi ve deneyim sahibi olmaları amaçlanmıştır (Görsel 13). Sosyal farkındalık projesi olan "+1 Tebessüm" projesi ile Tokat'ta yaşayan Down Sendromlu öğrenciler enstitüde misafir edilerek ve atölyeler gezdirilerek geleneksel el sanatları hakkında bilgiler verilmiş ve bu öğrencilerin çalışmalara katılarak sosyalleşmelerine katkı sağlanmıştır (Görsel 14).

42

Görsel 13: Kültür Projesi /TOGÜ Söyleşi-Sergi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Görsel 14: +1 Tebessüm Projesi (Kaynak: Tokat Olgunlaşma Enstitüsü Arşivi)

Değerlendirme ve Sonuç

Osmanlı Devleti'nde kurumsal anlamda Kız Rüştüye Mektepleri ve Kız Sanayi Mekteplerinin açılması ile başlayan kız çocuklarının eğitim süreci Meşrutiyet ile birlikte olgunlaşmaya başlamıştır. Kızların daha nitelikli eğitim alması için sanayi mekteplerinin müfredatında değişiklikler yapılmış ve Kız Sanat okulları kurulmuştur. Bu okullar Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte yerlerini Kız Enstitülerine bırakmıştır. İlerleyen süreçte bu enstitüden mezun olan kızlara istihdam alanı açmak ve geleneksel el sanatlarını yaşatmak amacıyla Kız Enstitülerinin yerini Olgunlaşma Enstitüleri almıştır. İlki 1945 yılında, Refia Övünç tarafından İstanbul-Beyoğlu'nda, kurulan ve Cumhuriyet Dönemi kadın mesleki eğitiminin en önemli kurumlarından biri olan Olgunlaşma Enstitüleri, açıldığı tarihten günümüze kültürel birikimin el sanatlarına yansıtılmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Enstitülerde, kültürel unsurlar günün koşullarına göre modernize edilerek ve yorumlanarak beğeniye sunulmuştur. 2017 yılında kurulan Tokat Olgunlaşma Enstitüsü daha önce kurulan enstitülerde olduğu gibi kültürel belleği korumaya ve aktarmaya yönelik çalışmalar yaparken, kadınlar bu çalışmaların mimarı olarak konumlanmıştır. Enstitü bünyesinde hazırlanan

ürünlerde iki tür uygulama görülmektedir. İlk uygulamada kullanılan modeller ve desenler geleneksele bağlı kalınarak hazırlanmıştır. İkinci uygulamada ise günümüz toplumsal hayatına uyum sağlayacak şekilde yorumlanmıştır. Enstitü bu özelliği ile geleneksel el sanatının günümüz beğenisi içerisinde yer edinmesini sağlayarak motiflerin yaşatılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda Türk toplumunun tarihi süreç içerisinde ortaya koyduğu resim, heykel, mimari, çini vb. birçok alan enstitülere esin kaynağı olarak görülürken ortaya çıkan ürünler el sanatları ağırlıklıdır. Yapılan çalışmalarda birçok kurum ile iş birliği yapılarak daha sağlıklı sonuçlara ulaşılması amaçlanmaktadır.

El sanatları konusunda geniş bir atölyeye sahip olan Tokat Olgunlaşma Enstitüsü diğer enstitülere göre daha geç açılmasına karşın faaliyete geçtiği günden bugüne kadar yapmış olduğu çalışmalar ile kısa sürede adından söz ettiren bir kurum haline gelmiştir. Çalışmaları esnasında bünyesinde oluşturduğu arşiv ile el sanatları konusunda başvurulabilecek yerler arasına girmiştir. Yalnızca geleneği geleceğe aktaran bir kurum olarak kalmamış, aynı zamanda kadın dayanışmasının da bir sembolü olmuştur. Kurumda çalışan personelin ağırlıklı olarak kadınlardan oluşması kadın istihdamına verilen önemi göstermektedir. Geleneğin geleceğe aktarılmasında bir köprü vazifesi gören Tokat Olgunlaşma Enstitüsünde çalışmalarda başrolü oynayan kadın çalışanları çağımızın “Alp Kadınları” olarak adlandırmamız yanlış olmasa gerektir.

Kültürel belleğimizdeki birikimleri gündelik yaşamımıza daha çok aktarmak için Olgunlaşma Enstitülerinin sayılarını artırmanın yanında, enstitü çalışanlarına rahat çalışma ortamının ve gerekli imkânların sağlanması da büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Acar, H. (2019). “Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın”. *İnsan ve İnsan*, (21), s. 395-411.
- Akbulut, Y. (2010). *Şıklığın Resmi Tarihi Olgunlaşma Enstitüleri*, İstanbul: Doğan Kitap.

- Akın, M. (2011). "Kız Teknik Eğitim-Öğretiminde Bir Örnek: Ankara Olgunlaşma Enstitüsü (1958-2002)". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Akşit, E.E. (2005). *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arı, A. (2002). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (22). 181-192.
- Aydın, S. ve Özdemir, Ü. (2019). *Geçmişten Günümüze Fotoğraflarla Meslekî ve Teknik Eğitim 11. YY- 21.YY*, Ankara: MEB Yayınları.
- Bayram, M. (2002). "Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı". *Türkler Ansiklopedisi*. Ankara. C. 6, s. 365-379.
- Çelik, G. A. (2018). *Osmanlı Darülfünun Mekteb-i Hukuk'da İlk Çiçek Süreyya Ağaoğlu*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği.
- Çubukçu, H. (2015). "Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (5), s. 217-231.
- Dulum, S. (2006). "Osmanlı Devleti'nde Kadın Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)". *Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- Doğramacı, İ. (1985). "Atatürk ve Eğitim", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), s. 653-670.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi C.1-2*, İstanbul: Eser Matbaası.
- Genç, N. ve Döner, Ş. (2021). "Kadın Ailenin Dahiliye Nâzırıdır". Bir Osmanlı Kadın Dergisi: Parça Boğçası, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (38), s. 815-860.
- Gürçayır, S. (2013). "Resmî Eğitim Süreçlerinde Gelenek Aktarımı ve Kadın: Ankara ve Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü Örneği". (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- İnan, A. (1982). *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kardaş, S. (2018). *Ali Nihanî'nin Manzum Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnamesi*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2021). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kır Şimşek, S. (2019). *Türk İğnesinin Mucizesi Olgunlaşma Enstitüleri*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Koçer, H. A. (1972). Türkiye'de Kadın Eğitimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(1), s. 81-124.
- Kurnaz, Ş. (1996). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kurt, F. (2020). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı Kadın Modernleşmesi" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- 46 Kuşçu, A.D. (2016). "Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği". *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (1), s. 173-191.
- Lenep, H.J.V. (1862). *The Oriental Album* (Çev: Pars Tuğlacı), İstanbul.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öğüt Eker, G. (2001). Yazılı Kaynaklarda Türk Ailesi. *Erdem*, (37), s. 131-158.
- Sezer Arıç, A. (2011). Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (14), s. 3-15.
- Terzi, A. (2012). Türk Siyaset Kültüründe Kadınların Yeri, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), s. 17-24.
- Turan, O. (2019). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Tümer Erdem, Y. ve Yiğit, H. (2010). *Bacıyân-ı Rûm'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadî Hayattaki Yeri*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Yalçın, H. (2019). "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmajı İnşası (1928-1938)". (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Yanar, İ. (1996). "Tanzimat Dönemi Eğitim Sistemi ve Yeniden Yapılanma Çabaları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yılmaz, A. (2004). Türk Kültüründe Kadın. *Milli Folklor*, (61), s. 111-123.